

Олена Кобзар

РОМАННЕ МИСЛЕННЯ ПЕРЕХІДНОЇ ДОБИ

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: Кушнірова Т. В. Романні обрії російської літератури першої третини ХХ століття. – Полтава, 2012. – 390 с.

Роман як феномен історії та культури людства постійно залишається в центрі уваги науковців. Багатий досвід вивчення жанрової типології і поетики російського роману розглядається в монографії Т. В. Кушнірової “Романні обрії російської літератури першої третини ХХ століття”. Дослідження особливостей російського роману зазначеного періоду дозволяє авторці, з одного

боку, осмислити історію вивчення роману у світовій науці взагалі, з іншого, – акцентувати використання жанру в конкретно-історичних формах індивідуальної авторської творчості. Актуальність дослідження полягає як у новизні об’єкту дослідження, так і в запропонованій авторкою продуктивній методології: шляхом типологічного зіставлення виокремлюється тип роману, пред-

ставлений жанрово-стильовими особливостями та різновидом романної структури (типологія, класифікація, поетичний аналіз).

Монографія Т. В. Кушнірової вдало структурована й чітко скомпонована, розділи викладені в ній продумано, у логічно-поступальному порядку, який відображає панорамний погляд на проблему та її внутрішню динаміку, себто від загальних питань жанру й стилю в літературі (перший розділ), проблем типології роману – до аналізу модифікацій біографічного роману (другий розділ), розгляду нарративних стратегій історичного, соціального-історичного і сатиричного роману (третій розділ), опису художнього синтезу в метажанрах і фантастичному романі російської літератури початку ХХ ст. (четвертий і п'ятий розділи). Така послідовність викладу забезпечує повноту охоплення матеріалу, можливість дедалі глибшого дослідження особливостей розвитку жанру роману в літературі й у творчості провідних російських письменників окресленого періоду.

Вражає діапазон праці: романний дискурс розглянуто на широкому тлі еволюції жанрів та стилів російської літератури перехідної доби початку ХХ ст., глибоко вивчено крізь оптику біографічної, соціально-історичної, сатиричної, міфологічної і фантастичної парадигм.

Фундаментальному дослідженню категорій “жанр”, “стиль”, “роман” – найбільш розроблених і водночас найбільш дискусійних проблем сучасного літературознавства – присвячено перший розділ монографії. Т. В. Кушнірова детально аналізує різні спроби типологічного зіставлення та класифікації романів, що знайшли розвиток у працях вітчизняних та зарубіжних учених, розробляє жанрову типологію – принципи структуризації та диференціації, ідентифікації жанрів, виокремлює ознаки, які можна взяти за основу типологічного зіставлення, визначаючи в якості головного чинника типу твору його жанрово-стильовий зміст, що через формально-змістові складники відтворює ідею твору. Долучаючись до дискусії, авторка на матеріалі романів початку ХХ ст. виокремлює фактори, “стрижневі” в такому типологічному зіставленні, визначає жанровий зміст (точку зору на світ, концепцію світосприйняття) та жанрове наповнення (тематику, проблематику твору, авторську позицію, тенденцію, пафос, конфлікт, образну систему, сюжетно-композиційні особливості, форму оповіді). Вирізнення й розгляд таких

складників, як жанрова домінанта, художній простір, художній (фабульний, сюжетний) час, наявність наратора дозволяє конкретизувати природу дискурсів, текстів, контекстів, зумовлює дальший розгляд романів у таких напрямках: біографічний, історичний, соціально-історичний, сатиричний, міфологічний та фантастичний. У кожному із зазначених напрямів виявляються різні стильові тенденції, жанрові рішення, нарративні стратегії.

Варто погодитися, що обраний Т. В. Кушніровою ракурс дослідження російського роману першої третини ХХ ст. – від типології і класифікації до системного аналізу твору – становить значний інтерес для фахівців та поціновувачів російської літератури, оскільки відкриває нові грані її самобутності, зв'язки зі світовою літературною думкою доби. Жанр роману є домінантним у творчості багатьох російських письменників першої половини ХХ ст., невичерпним джерелом їхнього поетичного натхнення, втіленням творчої фантазії, віддзеркаленням універсального вселенського духу.

Основна частина монографії присвячена власне аналізу структурної організації роману, її домінантних елементів та жанрово-стильових особливостей за такими романними формами, як біографічна (автобіографічна), історична, соціальна, сатирична, а також роман-міф, роман-антиутопія й фантастичний роман. Дослідниця акцентує увагу на тому, що домінантним у жанровому наповненні романних форм початку ХХ ст. стає хронотоп: реальний (що залучає реалістичні часопросторові орієнтири) та ірреальний (що характеризується примарністю, химерністю, умовністю, ірраціональністю, оніричністю, наявністю просторово-часових зсувів). Цікавим видається висновок Т. В. Кушнірової про те, що у творах із реальним хронотопом домінує історично-правдоподібний просторово-часовий шар, романний герой є представником відтвореної доби (автобіографічний, біографічний, соціальний, історичний, сатиричний роман), а в романі з ірреальним хронотопом часопросторовий шар характеризується рухливістю, залученням міфологічних, містичних елементів (фантастичні, романи-міфи та романи-антиутопії).

Належне місце відведено аналізу нарративних стратегій, які, за твердженням авторки, дають можливість онтологічно синтезувати весь попередній культурно-естетичний досвід, створити не лише фікційний, але й цілком реальний і пізнава-

ний на чуттєвому рівні світ асоціацій, символів, вражень.

Теза, яку Т. В. Кушнірова сформулювала чи не найрельєфніше, стосується синтетизму романних форм, що виявляється на жанровому рівні: зокрема автобіографізм стає домінантним не лише в автобіографічному романі, але й у соціальному, історизм переважає в автобіографічному, біографічному, соціальному романі, оскільки дозволяє правдоподібно відтворити особливості буття персонажа в певній історичній ситуації, достовірність оповіді змінюється художньою вигадкою, спроектованою фокусом наратора.

Обґрунтованим ми вважаємо висновок про те що початок ХХ ст. в російській літературі ознаменований появою нових міжжанрових форм (роман-повість, роман-есе, роман-міф, роман-притча), жанрово-родових (роман-епопея, роман-симфонія, роман-містерія, роман-кіносценарій), жанрово-стильових (роман-сповідь, роман “плину

свідомості”, роман-ретроспекція, роман-колаж, роман-портрет, роман-монтаж, роман-гіпотеза) модифікацій.

На наш погляд, монографія Т. В. Кушнірової є прикметним внеском в коло сучасних досліджень проблеми літературного жанру і стилю, вирізняється послідовною розробкою теми, чіткістю висновків і свідчить про доволі високий рівень професійної підготовки автора, ґрунтовність методологічної бази. Безперечно, читач-фахівець може знайти в монографії певні дискусійні моменти, що також має позитивний сенс, адже спонукає до діалогу й полеміки, без яких розвиток науки неможливий.

Сподіваємося, що актуальність обраної проблематики й авторська стратегія її наукової репрезентації забезпечать інтерес до рецензованої монографії не лише в літературознавчих колах, але й у широкого читацького загалу.